

kliniek opgenomen waren) honderdzeven-en-tachtig aan min of meer ernstige emotionele stoornissen leden (het ernstigst bij de groep die in de leeftijd van anderhalf tot vier jaar van de moeder gescheiden was), dat acht-en-twintig niet meer tot enige arbeid in staat waren en dat honderdtwintig tevreden hadden moeten zijn met een opleiding die beneden hun intellectueel niveau lag. In alle zes groepen waren er wezen die jegens hun ouders het verwijt koesterden dat dezen hen in de steek hadden gelaten en die zich tegelijk schuldig voelden wegens dat verwijt. Velen ook hadden zich niet kunnen losmaken van de wensvoorstelling dat hun ouders of een van beiden nog in leven zouden zijn.¹

★

Keren wij nu terug naar de groep der bevrijde Joodse volwassenen, dan willen wij onderstrepen dat zich binnen deze groep in de sinds '45 verstreken jaren de ontwikkeling aftekende die wij eerder met betrekking tot de illegale werkers weergaven: niet in de periode tot omstreeks 1960 maar eerst nadien kwamen de diepverdrongen herinneringen naar boven – zeker niet allen maar wèl velen (en dan niet alleen de uit de concentratiekampen teruggekeerden, maar ook de onderduikers en die groepen die, ook al waren zij niet gedeporteerd en al hadden zij niet moeten onderduiken, zich toch vervolgd geweten hadden) gingen in toenemende mate lijden onder de beproevingen die zij hadden moeten ondergaan. Physieke en ook psychische kwalen maakten het menigeen onmogelijk, nog langer in het levensonderhoud van zichzelf of van zijn gezin te voorzien. Dergelijke gevallen hadden zich ook na de bevrijding al voorgedaan – de betrokkenen hadden toen een karige uitkering gekregen als oorlogsslachtoffer en uitkeringen als deze werden van '65 af onder de Algemene Bijstandswet gebracht. In die tijd begon evenwel het besef door te breken dat de vervolgingsslachtoffers, d.w.z. zowel diegenen die in Europa wegens hun ras, geloof of wereldbeschouwing door de Duitsers als zij die in Indië als Europeanen door de Japanners waren vervolgd (de Nederlanders en een deel van de Indische Nederlanders die er in

¹ Wij vermelden in dit verband dat er gevallen bekend zijn van Joden die jaren na de bevrijding nog steeds naar de grote stations trokken wanneer daar een trein uit Oost-Europa arriveerde – de hoop dat gedeporteerden zouden terugkeren, *konden* zij eenvoudig niet opgeven.